

Partnereffecten op de arbeidsmarktparticipatie van gescheiden vrouwen

Griet Vanderheyden¹, Dimitri Mortelmans¹

¹ Universiteit Antwerpen

Abstract

In dit artikel wordt gekeken naar de mate waarin partners een invloed hebben op het vrouwelijke arbeidsaanbod. Vanuit de economische principes van specialisatie en economische behoefte verwachten we dat het arbeidsaanbod van vrouwen negatief beïnvloed wordt door de arbeidstroeven van hun partner. Deze verwachtingen worden in het huidige artikel in een echtscheidingscontext geplaatst. We bekijken de samenhang tussen de arbeidstroeven van de mannelijke partner en het vrouwelijke arbeidsaanbod, en maken hierbij een onderscheid naar ooit- en nooit-gescheiden vrouwen. Er wordt immers verwacht dat het meemaken van een scheiding zorgt voor een onafhankelijkheidseffect, waarbij de arbeidstroeven van de partner minder van belang zullen zijn in het arbeidsbeslissingsproces. Met de data van Scheiding in Vlaanderen (SiV) kunnen we enkel associaties tussen beide partners vaststellen. Deze associaties kunnen mogelijk ook voortspruiten uit een verschillend partnerselectieproces voor ooit- en nooit-gescheidenen. We vinden dat vrouwen met een partner met een hoger inkomen minder vaak werken. Dit geldt zowel voor ooit- als nooit-gescheiden vrouwen. Vrouwen waarvan de partner een hoger opleidingsniveau of een hoger arbeidsaanbod heeft, blijken zelf ook vaker te werken indien het gaat om een eerste huwelijk (nooit-gescheiden), maar minder vaak indien het gaat om een nieuwe relatie (ooit-gescheiden). Partners in nieuwsamengestelde gezinnen zijn dus heterogener op vlak van hun arbeidsaanbod en -troeven.

1 INLEIDING

Ondanks het feit dat de vrouwelijke arbeidsparticipatie de voorbije decennia indrukwekkend gestegen is, werken vrouwen in Vlaande-

ren nog steeds minder vaak voltijds, nemen ze vaker loopbaanonderbreking, bekleden ze vaker jobs van een lager niveau en hebben ze vaak een proportioneel lager inkomen dan mannen. De huishoudarbeid en zorg voor kin-

deren komt ook nog steeds grotendeels op vrouwelijke schouders terecht, terwijl bij mannen voltijds werken nog steeds “de standaard” vormt. We verwachten daarom dat vooral de vrouwelijke arbeidsparticipatie onderhevig is aan invloeden van hun partner en gezin (Corijn, 2001; Delmotte, Herremans, & Booghmans, 2008). We zijn in het bijzonder geïnteresseerd in hoe de arbeidsgerelateerde troeven van een mannelijke partner de arbeidsmarktparticipatie van de vrouwelijke partner kunnen beïnvloeden. De focus ligt hierbij op de economische argumenten die in de literatuur vaak aangehaald worden. Vanuit het idee van taakspecialisatie kan immers verwacht worden dat een partner met veel arbeidstroeven de arbeidsparticipatie van de andere partner ontmoedigt (Becker, 1981; Bernardi, 1999; Bernasco, de Graaf, & Ultee,

1998; Verbakel & de Graaf, 2009).

De bijdrage aan de bestaande literatuur omtrent partnereffecten op arbeid wordt gevormd door het feit dat deze effecten onder de loep genomen worden binnen een echtscheidingscontext. Het aantal echtscheidingen is de laatste decennia enorm gestegen en doet ook het aantal nieuwe relaties en tweede (of hogere orde) huwelijken en samenwoonrelaties stijgen. We verwachten dat het meemaken van een echtscheiding van belang kan zijn voor de rol die een partner speelt in de arbeidsparticipatie van de vrouw. Er wordt daarom onderzocht of er partnereffecten aanwezig zijn, en of deze verschillend zijn in de situaties naargelang het al dan niet meemaken van een echtscheiding. Zorgt de ervaring van een echtscheiding bijvoorbeeld voor een arbeidskeuze die meer economische on-

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek “Scheiding in Vlaanderen”. In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevestigd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12.110 van alle 26.376 gecontacteerde personen konden bevestigd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding.

Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

afhankelijkheid biedt ten opzichte van de partner vergeleken met de situatie tijdens het huwelijk? Of wordt exact hetzelfde arbeidspatroon gevolgd als in een eerste huwelijk? Volgens Aughinbaugh (2010) werken vrouwen in een huwelijk van hogere orde gemiddeld gezien meer uren dan vrouwen in hun eerste huwelijk.

De Belgische welvaartsstaat werd historisch gezien opgebouwd rond het model van het mannelijke eenverdienergezin. De arbeidsmarkt en het belastingsysteem zijn nog steeds op dit centrale model gestoeld, waardoor een verhoogde arbeidsmarktparticipatie van vrouwen mogelijk ontmoedigd wordt. Anderzijds staat België ook bekend om zijn uitgebreide formele kinderopvang en wordt er dus ook veel geïnvesteerd in het mogelijk maken van meerverdienerschap (Marx, 2009; Mortelmans, Snoeckx, & Raeymaeckers, 2009). Ook is België één van de Europese koplopers op het vlak van echtscheiding (Mortelmans & Pasteels, 2011). In die zin vormt België (en in dit artikel meer bepaald Vlaanderen) dus een complexe, maar interessante context om arbeidsbeslissingen van (gescheiden) vrouwen te bestuderen.

2 THEORIE EN HYPOTHESEN

Het eerste doel van dit artikel is nagaan in hoeverre de arbeidsgerelateerde troeven van de ene (mannelijke) partner de arbeidsmarktstatus van de andere (vrouwelijke) partner beïnvloeden. Vermits huishoudens tijd en geld nodig hebben om te functioneren verwachten we dat de arbeidsbeslissingen van partners niet individueel, maar op huishoudniveau ge-

beuren, en dat hiervoor elkaars arbeidstroeven in acht genomen worden (Bernasco, 1994; Blossfeld & Drobnič, 2001; Ghysels, 2003; Verbakel, 2010).

Voor onze onderzoeksvraag is vooral een economisch geïnspireerde hypothese van belang, waarbij verwacht wordt dat de arbeidstroeven van de partner een restrictief effect hebben op de vrouwelijke arbeidsparticipatie. Dit spruit voort uit het idee van de “new home economics,” namelijk dat taakspecialisatie tussen echtgenoten de meest optimale situatie is (Becker, 1981; Becker, Landes, & Michael, 1977). Dit stoelt op het economisch principe van het comparatief voordeel. Dit houdt in dat koppels het best af zijn als elke partner zich specialiseert in het domein waar hij of zij relatief beter in is. Op die manier wordt het gezamenlijk nut van het huishouden geoptimaliseerd. Dit wil bijvoorbeeld zeggen dat de partner met het hoogste verdienvermogen of de meeste troeven op de arbeidsmarkt zich best specialiseert in betaalde arbeid. De meest optimale strategie voor het huishouden is dan dat de tweede partner zich specialiseert in niet-betaalde (huishoudelijke) arbeid. Zolang er comparatief voordeel bestaat, geniet een arbeidsverdeling de voorkeur. Door te specialiseren wordt het comparatief voordeel van beide partners bovendien nog versterkt. Het menselijk kapitaal van de partner die zich specialiseert in betaalde arbeid zal toenemen, terwijl dat van de partner die zich specialiseert in niet-betaalde arbeid, stabiel blijft of afneemt. De tweede partner kan vanuit economische overwegingen ook minder stimulans voelen om veel te investeren in zijn of haar carrière, gezien de eerste

partner grotere successen op de arbeidsmarkt boekt. De successen van de ene partner maken het daarenboven financieel haalbaarder voor de tweede partner om minder betaalde arbeid te verrichten (Bernasco, 1994; Bernasco et al., 1998; Hendrickx, Bernasco, & De Graaf, 2001; Verbakel, 2010; Verbakel & de Graaf, 2009). Dit weerspiegelt één van de uitgangspunten van de arbeidseconomie, namelijk dat een hoger niet-arbeidsinkomen -zoals bijvoorbeeld kinderbijslag, maar ook het inkomen van de partner- ontmoedigend kan zijn voor het eigen arbeidsaanbod (Blau, Ferber, & Winkler, 2006; Steiber & Haas, 2012). Dit argument komt ook terug in de economische behoeftehypothese. Volgens deze hypothese stijgt de kans om een economische copingstrategie te gebruiken, wanneer de economische behoefte toeneemt (Dewilde & Uunk, 2008). Omgekeerd geformuleerd zou een daling in de economische behoefte de kans op het aanwenden van een copingstrategie doen afnemen. Hier zou dit betekenen dat de specialisatie van de ene partner in de arbeidsmarkt de economische behoefte van de andere partner doet dalen om ook sterk te investeren in zijn of haar menselijk kapitaal. In eerder onderzoek naar partnereffecten van arbeidstroeven vindt men inderdaad negatieve effecten (Bernardi, 1999; Corijn, 2001; Drobnič & Blossfeld, 2004; Verbakel & de Graaf, 2009), maar anderzijds ook betwisting van de economisch geïnspireerde hypothese (Verbakel, 2010).

Het tweede doel van dit artikel is deze hypothese over partnereffecten toe te passen op een echtscheidingscontext. Er wordt daarvoor onderscheid gemaakt tussen vrouwen die al

dan niet ooit een echtscheiding meegemaakt hebben. In onderzoek over partnereffecten werden verwachtingen geformuleerd over een afnemende trend in partnereffecten doorheen de tijd door de stijging in het aantal (echt)scheidingen (Bernasco, 1994; Bernasco et al., 1998). Vanuit een analoge redenering bekijken wij de invloed van echtscheiding op partnereffecten, maar dan op microniveau, tussen gescheiden en niet-gescheiden individuen onderling.

Aughinbaugh (2010) vindt dat vrouwen hun arbeidsaanbod in mindere mate reduceren in een huwelijk van hogere orde, vergeleken met vrouwen die voor de eerste keer gehuwd zijn. Wij verwachten een gelijkaardig patroon, doordat vrouwen die ooit gescheiden zijn zich meer bewust zouden zijn van de kans op echtscheiding en op de bijhorende (economische) risico's dan vrouwen in een intact eerste huwelijk (Ghysels, 2000). Dit zou op zijn beurt partnereffecten kunnen doen afzwakken.

Deze verwachting wordt gevoed door twee onderzoeklijnen uit de literatuur. Ten eerste, Poortman & Lyngstad (2007) vinden met hun onderzoek dat individuen waarvan het eerste huwelijk eindigt in een echtscheiding, een hogere kans hebben dat ook hun tweede relatie in een scheiding eindigt. Ook ander onderzoek toont aan dat tweede huwelijken minder stabiel zijn dan eerste huwelijken. Dit wordt door onderzoekers enerzijds toegeschreven aan een selectiviteitsmechanisme bij de personen die hertrouwen. Deze selectiviteit kan voortspruiten uit bepaalde eigenschappen van het individu die nadelig zijn voor de stabiliteit van het huwelijk, maar bijvoorbeeld ook uit

het feit dat men bereid is de optie tot (echt)scheiding in overweging te nemen (Furstenberg & Spanier, 1984; Martin & Bumpass, 1989). Naast selectiviteit kunnen er echter ook causale effecten optreden. In Cherlin (1978) wordt het verhoogde echtscheidingsrisico voor nieuwe huwelijken toegeschreven aan de onvoltooide institutionalisering van hertrouw na echtscheiding. Daar kunnen immers bepaalde problemen en complexe relaties aanwezig zijn waar mensen in een eerste huwelijk niet mee geconfronteerd worden. Ook zijn de omstandigheden in de huwelijksmarkt voor nieuwe huwelijken anders dan voor eerste huwelijken, met geringere opties, wat kan resulteren in een slechtere partij. Ook is het mogelijk dat gescheiden individuen meer behoedzaam zullen zijn wanneer het aankomt op een nieuwe relatie en ze daar dan ook minder in willen of durven investeren (A. R. Poortman & Lyngstad, 2007). Dit alles zijn mogelijke redenen waarom nieuwe huwelijken of relaties na een echtscheiding ook meer kans hebben om in een scheiding te eindigen. We vermoeden daarom dat vrouwen die reeds een scheiding meemaakten zich ook meer bewust zijn van de (hogere) kansen op ontbinding in een nieuwe relatie. In een tweede onderzoekslijn in de literatuur wordt gefocust op hoe vrouwen hun tewerkstelling tijdens het huwelijk aanpassen wanneer ze anticiperen dat het huwelijk in een echtscheiding zal eindigen (A.-R. Poortman, 2005). Volgens Johnson & Skinner (1986) stijgt de vrouwelijke arbeidsparticipatie met de kansen op echtscheiding. Ook Sen (2000) vindt sporen van een dergelijk anticipatie-effect.

Door deze twee bevindingen uit de literatuur samen te voegen, kan de hypothese geformuleerd worden dat een negatief economisch partnereffect op het vrouwelijk arbeidsaanbod kleiner zal zijn voor gescheiden vrouwen dan voor vrouwen in hun eerste huwelijk. Gezien de hogere kansen op echtscheiding in nieuwe huwelijken, verwachten we dat gescheiden vrouwen in een nieuwe relatie minder bereid zullen zijn te investeren in relatie-specifiek kapitaal. Anders geformuleerd, vrouwen na een scheiding zijn minder bereid zich te specialiseren in huishoudarbeid en financieel afhankelijk te zijn van hun partner dan vrouwen in hun eerste huwelijk. Kortom, de arbeidsparticipatie van vrouwen zou in dit geval kunnen stijgen door het ervaren van een echtscheiding. We verwachten een afname in het negatief partnereffect en ook dat de arbeidstroeven van de partner aan belang inboeten. We spreken daarom van een “onafhankelijkheidseffect” door echtscheiding.

3 DATA EN METHODEN

3.1 DATA EN STEEKPROEF

De analyses worden uitgevoerd op de data van Scheiding in Vlaanderen (SiV). Deze multi-actor dataset laat toe informatie verkregen van verschillende individuen te combineren. In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van de (ex-)partnerdataset en de dataset van de nieuwe partners. De centrale onderzoekseenheid betreft de vrouwen (max. 65 jaar) met partner op het moment van interview. Voor vrouwen met een intact eerste huwelijk betreft het de eerste huwelijkspartner, voor vrouwen die gescheiden zijn betreft het een

nieuwe partner. Enkel heteroseksuele relaties komen in aanmerking voor de analyses. Informatie van de huidige partner van de vrouw is afkomstig uit de dataset van de betreffende partner, zij het de huidige partner van het eerste huwelijk, zij het de huidige nieuwe partner na echtscheiding die deel uitmaakt van het huishouden van de vrouwelijke respondent. Deze informatie over de partner betreft zijn opleidingsniveau, zijn arbeidsaanbod en zijn persoonlijk beschikbaar inkomen. De steekproef bestaat uit vrouwen met een partnerrelatie waarvan de huidige partner ondervraagd kon worden. De brutosteekproef bevat 1592 respondenten. Dit resulteert, na de nodige datacleaning, in een nettosteekproef van 1359 respondenten. 703 van deze vrouwen zijn nog steeds gehuwd, terwijl 656 vrouwen gescheiden zijn. Deze steekproef is niet representatief voor de Vlaamse populatie, maar laat wel toe onderzoek te voeren naar verschillen in effecten tussen ooit- en nooit-gescheidenen. De voorwaarde dat de huidige partner ondervraagd kon worden, maakt dat de steekproef select is. Dit dient bij de analyses zeker in het achterhoofd gehouden te worden. Zo zijn de nieuwe partners die deelnemen aan de ondervraging gemiddeld jonger en vaker hoogopgeleid. Daarnaast kwam een interview bij beide partners uit een intact referentiewedelijk vaker voor als er een hogere relatiekwaliteit werd gerapporteerd (Pasteels, Mortelmans, & Van Bavel, 2011).

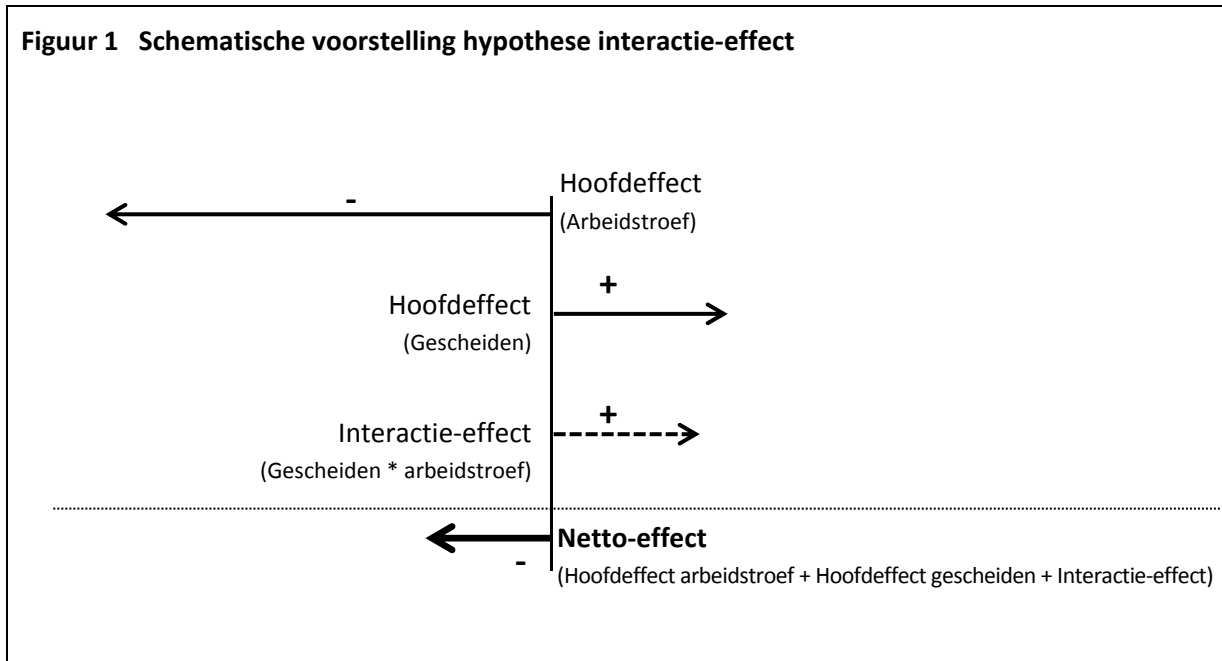
3.2 METHODE

De hypothese wordt getest aan de hand van een multinomiale logistische regressie, waarbij een categorie telkens wordt vergeleken

met een andere. De afhankelijke variabele, de arbeidsparticipatie van de vrouw op het moment van interview, bestaat uit drie categorieën: niet werken (0-24%), deeltijds werken (25-94%) en voltijds werken (95-100%). In de resultatentabel wordt “niet werken (0-24%)” als referentiecategorie gebruikt. De kenmerken van de partners -zijnde het opleidingsniveau, het arbeidsaanbod en het persoonlijk inkomen van de partner- worden samen met enkele controlevariabelen aan het model toegevoegd. In overeenstemming met de hypothese verwachten we dat deze kenmerken een negatieve invloed hebben op de kans om voltijds of deeltijds te werken in vergelijking met niet werken (d.i. de referentiecategorie).

Om na te gaan of de partnereffecten anders zijn voor vrouwen met partners uit een intact eerste huwelijk of voor vrouwen met nieuwe partners na een ontbonden eerste huwelijk, wordt er gewerkt met interactie-effecten. De arbeidstroeven van de partners worden dan vermenigvuldigd met de status van het referentiewedelijk (intact versus ontbonden). Zoals geformuleerd in de hypothese verwachten we een onafhankelijkheidseffect, en verwachten we de interactie in de tegengestelde richting van de hoofdeffecten van de arbeidstroeven. Kortom, we verwachten een negatief hoofdeffect en een positief interactie-effect, zodat het netto-effect van de arbeidstroeven van de partner kleiner is bij ooit-gescheidenen dan bij nooit-gescheidenen. In Figuur 1 staat de hypothese schematisch weergegeven. Het negatieve effect van de arbeidstroef op de vrouwelijke arbeidssituatie wordt afgezwakt wanneer het gaat om vrouwen die ooit al een scheiding meemaakten.

Figuur 1 Schematische voorstelling hypothese interactie-effect

3.3 VARIABELEN

De arbeidsparticipatie werd bij de (ex)-partners van het referentiehuwelijk bevestigd met zes mogelijke antwoordcategorieën, gaande van inactiviteit tot voltijds werken (95-100%). Zowel voor de vrouwelijke als de mannelijke arbeidsparticipatie voor de intacte huwelijken wordt de arbeidsparticipatie gecodeerd tot eerdergenoemde drie categorieën: niet (0-24%), deeltijds (25-94%) en voltijds werken (95-100%). Voor de nieuwe partners waren de antwoordmogelijkheden beperkter en kon enkel het onderscheid gemaakt worden naar inactiviteit (onderverdeeld in enkele categorieën hiervan), deeltijds of voltijds werken, maar zonder een onderverdeling in percentages. Voor de arbeidsparticipatie van de partner werd de categorie “inactief” van de nieuwe partner dus gelijk verondersteld aan de categorie “niet werken (0-24%)”

bij de partners uit intacte huwelijken. De categorie “deeltijds werken” wordt gelijk verondersteld aan de categorie “deeltijds werken (25-94%)”, en ook de categorie “voltijds werken” wordt als equivalent verondersteld aan de gelijknamige categorie bij de partners uit intacte huwelijken. Zelfstandige nieuwe partners werden verondersteld voltijds te werken. De afhankelijke variabele is de arbeidsparticipatie van de vrouw op het moment van interview, opgedeeld in drie categorieën. De onderzoeksvariabele met betrekking tot de arbeidsparticipatie van de partner werd eveneens gemeten op het moment van interview en bevat dezelfde drie mogelijke categorieën. De arbeidssituatie van de partner was bij 57 vrouwen op het moment van interview niet gekend. Zij werden uit de analyses geweerd. Dit ontbreken van informatie situeert zich geheel bij de nieuwe partners van gescheiden vrouwen uit onze steekproef.

Dankzij de retrospectieve bevraging van de arbeidsgeschiedenis kan gecontroleerd worden voor het arbeidsgedrag van vrouwen in het verleden, meer bepaald vóór hun huidige relatie. Met behulp van de datareducerende methode van clusteranalyse konden de loopbanen van de respondenten in drie groepen ingedeeld worden, analoog met de categorieën van de arbeidssituatie op het moment van interview: Vrouwen die voor hun huidige relatie aanzienlijke periodes niet (0-24%), deeltijds (25-94%) of voltijds (95-100%) werkten. Deze clustering werd gebaseerd op de optimal matching afstanden (indel=1 en substitutiekost=2) tussen de arbeidssequenties die, omwille van de verschillende sequentielengtes, genormaliseerd werden (zie appendix) (Gabadinho, Ritschard, Müller, & Studer, 2011; Gabadinho, Ritschard, Studer, & Müller, 2011; Studer, Gabadinho, & Müller, s.d.). Voor 75 vrouwen begon hun huidige relatie (vanaf het moment van samenwonen) nog voor ze de schoolbanken verlieten en hun arbeidsloopbaan startten. Zij vormen een aparte categorie. Van 113 vrouwen hebben we geen info over de arbeidsloopbaan of wanneer hun huidige relatie van start gegaan is. Voor deze vrouwen kan het arbeidsgedrag vóór de start van de huidige relatie dus niet berekend worden.

Het opleidingsniveau wordt voor alle partners, zowel man als vrouw, gehercodeerd naar drie klassen: laaggeschoold (hoogst behaalde diploma is maximum van het lager secundair onderwijs), middengeschoold (hoogst behaalde diploma is maximum van het hoger secundair onderwijs) en hooggeschoold (hoogst behaalde diploma is hoger dan van het hoger secundair onderwijs). Het opleidingsniveau

voor de respondenten die antwoordden met de categorie 'andere' wordt uit de analyses geweerd. Dit is het geval voor 2 vrouwelijke respondenten en 69 mannelijke partners, waarvan 65 nieuwe partners. Het feit dat er bij de nieuwe partners vaker ontbrekende informatie met betrekking tot hun arbeidstoeven is, kan te maken hebben met de verschillende surveymethoden die gebruikt werden bij het verzamelen van de data. Partners uit het referentiehuwelijk werden persoonlijk geïnterviewd, terwijl de nieuwe partners een schriftelijke vragenlijst dienden in te vullen.

Het aantal kinderen in het huishouden wordt berekend aan de hand van de antwoorden met betrekking tot het huishoudraster door de vrouw. Deze variabele heeft volgende categorieën: geen kinderen, één kind, twee kinderen en drie of meer kinderen. Er wordt ook een dummyvariabele geconstrueerd die aangeeft of er een kind jonger dan drie aanwezig is in het huishouden. De opvangmogelijkheden voor deze leeftijdscategorie zijn immers beperkter (niet schoolgaand).

De leeftijd van de vrouw wordt uitgedrukt in jaren. Er wordt ook het kwadraat van de leeftijd genomen, opdat dit effect niet beperkt wordt tot een lineaire functie.

Er wordt vervolgens ook aangeduid met een dummyvariabele of het gaat over een intact eerste huwelijk, of dat de aanwezige partner een nieuwe partner is van een gescheiden vrouw. Het intacte huwelijk is daarbij de referentiecategorie. We spreken verder over de huwelijksstatus.

De duur van de huidige relatie, gemeten in jaren, wordt ook toegevoegd aan het model. De relatieduur is bij 70 vrouwen niet gekend en wordt dus uit de analyses geweerd. Merk op dat voor deze vrouwen de variabele met betrekking tot de arbeidsloopbaan vóór de huidige relatie ook niet gekend is.

Het persoonlijk beschikbaar inkomen van de partner werd bevraagd in categorieën. In de vragenlijst van de (ex-)partners zijn er meer antwoordcategorieën mogelijk, met kleinere intervallen, dan in de vragenlijst van de nieuwe partners het geval is. Desalniettemin wordt voor beide partners met het klassegemiddelde gewerkt. Enkel voor de hoogste categorie (“€9,000 of meer” bij de nieuwe partners, of “€10,000 of meer” bij de partners uit intacte huwelijken) wordt gewerkt met het klasseminimum, gezien het gemiddelde per definitie ongeweten is. De inkomens van de partner worden hierdoor afgeknot en bij de extreme gevallen mogelijk onderschat. Het inkomen van de partner is een continue variabele en wordt in de analyses uitgedrukt per 1000 euro. Van 137 partners van de vrouwen uit de steekproef is de inkomenscategorie niet geweten. Wederom zijn het vooral de nieuwe partners waarvan deze informatie ontbreekt (97 nieuwe partners).

Een overzicht van de variabelen die gebruikt worden in het onderzoeksmodel wordt weergegeven in Tabel 1 en Tabel 2.

Tabel 1 Beschrijvende informatie van afhankelijke en onafhankelijke categoriale variabelen (n=1359)

	% verdeling
Afhankelijke variabele	
Arbeidssituatie vrouw	
Niet werken (0-24%)	21.9
Deeltijds werken (25-94%)	38.9
Voltijds werken (95-100%)	39.2
Onafhankelijke variabelen	
Opleidingsniveau	
Laag	17.3
Midden	38.6
Hoog	44.1
Aantal kinderen in HH	
Geen	30.4
Eén kind	22.3
Twee kinderen	31.9
Drie kinderen of meer	15.4
Aanwezigheid kind jonger dan drie	11.9
Aard loopbaan vóór huidige relatie (clustervariabele)	
Geen pre-relatie loopbaan	5.1
Niet werken (0-24%)	11.4
Deeltijds werken (25-94%)	15.2
Voltijds werken (95-100%)	68.4
Partnerstatus	
Intact eerste huwelijk	51.7
Gescheiden met nieuwe partner	48.3
Arbeidssituatie partner	
Niet werken	15.8
Deeltijds werken	4.9
Voltijds werken	79.3
Opleidingsniveau partner	
Laag	23.0
Midden	39.8
Hoog	37.2

Tabel 2 Beschrijvende informatie van onafhankelijke continue variabelen (n=1359)

	Min	Max	Gemiddelde	Std.afwijking
Leeftijd	22.0	65.0	44.7	8.4
Duur huidige relatie (jaren)	0.0	39.0	15.7	10.5
Pers. beschikbaar inkomen partner	0.0	10000.0	2093.1	1100.7

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

4 RESULTATEN

In de eerste plaats kijken we naar de vrouwelijke arbeidsparticipatie opgedeeld naar huwelijksstatus (Figuur 2). Daar zien we dat de vrouwen met partner uit een intact referentiehuwelijk op het moment van interview minder vaak werken (23.9% werkt niet en 40.8% werkt deeltijds) dan gescheiden vrouwen met een nieuwe partner (respectievelijk 19.8% en 36.7%). De gescheiden vrouwen met nieuwe partner werken dus vaker voltijds (43.5%) dan de vrouwen in een intact eerste huwelijk (35.3%). Deze verschillen zijn significant tot op het 0.01-niveau en ondersteunen het idee dat gescheiden vrouwen met een partner gemiddeld meer werken dan gehuwde vrouwen die nooit gescheiden zijn. We verwachten dergelijk verschil naar huwelijksstatus ook te vinden in de tussenliggende mechanismen die de vrouwelijk arbeidsparticipatie beïnvloeden, in dit geval de effecten van de arbeidstroeven van de partner.

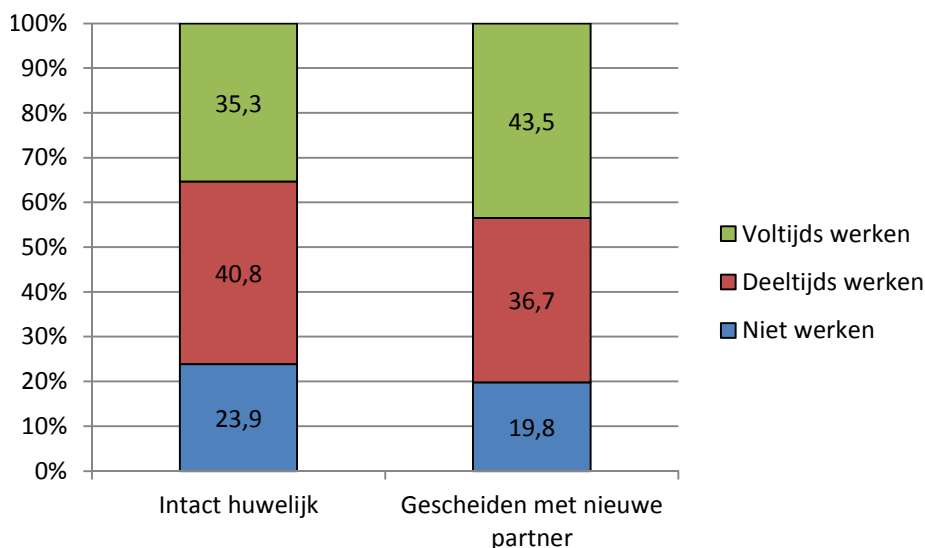
We kijken nu naar het multivariaat onderzoeksmodel in Tabel 3, waarbij gecontroleerd kan worden voor onder andere het aantal kinderen in het huishouden en de leeftijd van

respondenten. De effecten worden gerapporteerd in termen van log odds. Het linkerluik toont de coëfficiënten voor de log odds, alsook de oddsratio's voor "deeltijds werken" in vergelijking met "niet werken". Het rechterluik toont de coëfficiënten voor de log odds, alsook de oddsratio's voor "voltijds werken" in vergelijking met "niet werken".

4.1 CONTROLEVARIABLEN

We merken significante actoreffecten op de vrouwelijke tewerkstelling wanneer het gaat over haar opleidingsniveau en haar leeftijd. In overeenstemming met de theorie van het menselijk kapitaal hebben hogergeschoolde vrouwen meer kans om meer te werken (zijnde voltijds of deeltijds) dan om niet te werken. Naarmate men ouder is, stijgt de relatieve kans om meer te werken, maar de omvang van deze stijging neemt wel af met de leeftijd. Dat komt tot uiting doordat leeftijd tot het kwadraat een significant negatief verband vertoont. Het aantal kinderen in het huishouden blijkt geen verschil te maken voor de arbeidsparticipatie van de vrouwen in de steekproef.

Figuur 2 Arbeidsparticipatie van vrouwen met partner, naar huwelijksstatus, n=1359, (chi²=9.81 (2 d.f.) **)

In tegenstelling tot wat we zagen in Figuur 2, blijkt de arbeidsparticipatie van gescheiden vrouwen met een nieuwe partner niet significant te verschillen met de arbeidsparticipatie van vrouwen uit een intact referentiehuwelijk.

We vinden significante verschillen in de arbeidsparticipatie op het moment van interview naargelang de arbeidsgeschiedenis vóór de huidige relatie. Vrouwen die er voorheen een deeltijdse of voltijdse loopbaan op nahielden werken ook vaker deeltijds of voltijds op het moment van interview dan vrouwen die zelden tot nooit werkten voor hun huidige relatie. De kans om voltijds te werken ten opzichte van niet te werken, daalt ook naarmate de huidige relatie al langer duurt.

4.2 ARBEIDSTROEVEN VAN DE PARTNER

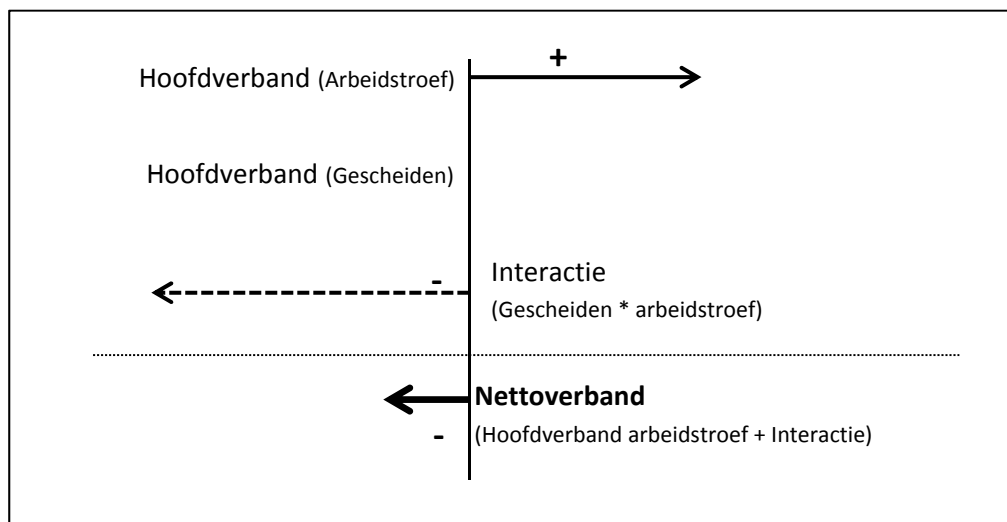
We verwachten dat de arbeidstroeven van de partner een restrictief effect hebben op de arbeidsparticipatie van vrouwen. Daarom wordt er gekeken naar verbanden met enkele arbeidstroeven van de partner, zijnde het arbeidsaanbod, het opleidingsniveau en het persoonlijk beschikbaar inkomen van de mannelijke partner. We vinden significante verschillen in de afhankelijke variabele naargelang het arbeidsaanbod en het opleidingsniveau van de partner, maar deze troeven blijken -in tegenstelling tot de hypothese- positief verband te houden met de vrouwelijke arbeidsparticipatie. De arbeidstroeven van de partner lijken dus niet belemmerend, maar eerder bevorderend te werken op de arbeid van vrouwen.

Tabel 3 Arbeidsmarktparticipatie van vrouwen met partner, multinomiale logistische regressie (effect op log odds en oddsratio's), n=1359

	DT vs. NIET		VT vs. NIET	
	b	oddsratio	b	oddsratio
Intercept	-1.18		-1.26	
Opleidingsniveau				
Laag	-	1.00	-	1.00
Midden	0.66 **	1.93	0.65 **	1.92
Hoog	1.42 ***	4.14	1.99 ***	7.32
Leeftijd (gecentreerd)	0.52 ***	1.68	0.57 ***	1.77
Leeftijd kwadraat	-0.01 ***	0.99	-0.01 ***	0.99
Aantal kinderen				
Geen	-	1.00	-	1.00
Eén kind	0.42	1.52	0.32	1.38
Twee kinderen	0.45	1.57	0.02	1.02
Drie kinderen of meer	0.06	1.06	-0.62	0.54
Kind jonger dan drie	0.06	1.06	-0.32	0.73
Aard loopbaan voor relatie				
Niet werken	-	1.00	-	1.00
Deeltijds werken	1.60 ***	4.95	1.19 ***	3.29
Voltijds werken	0.95 ***	2.59	1.77 ***	5.87
Geen pre-relatie loopbaan	0.80	2.23	1.25 **	3.49
Duur relatie	-0.00	1.00	-0.04 *	0.96
Huwelijksstatus				
Intact eerste huwelijk	-	1.00	-	1.00
Gescheiden	0.71	2.03	1.14	3.13
Arbeidssituatie partner				
Niet werken	-	1.00	-	1.00
Deeltijds werken	1.85 ***	6.36	1.39 *	4.01
Voltijds werken	0.77 *	2.16	0.65	1.92
Opleidingsniveau partner				
Laag	-	1.00	-	1.00
Midden	0.67 *	1.95	0.82 *	2.27
Hoog	0.54	1.72	0.76 *	2.14
Pers. beschikbaar inkomen partner (per €1000)	-0.25 *	0.78	-0.25 *	0.78
Huwelijksstatus * arbeidssituatie partner				
Intact of niet werken	-	1.00	-	1.00
Gescheiden & deeltijds werken	-2.04 *	0.13	-2.34 *	0.10
Gescheiden & voltijds werken	-0.46	0.63	-0.24	0.79
Huwelijksstatus * opleidingsniveau partner				
Intact of laag	-	1.00	-	1.00
Gescheiden & midden	-0.70	0.50	-0.93 *	0.39
Gescheiden & hoog	-0.96 *	0.38	-1.37 **	0.25
Huwelijksstatus * inkomen partner				
Intact of geen inkomen	-	1.00	-	1.00
Gescheiden & inkomen	0.13	1.14	0.03	1.03
<i>R</i> ²	30.16%			
<i>Likelihood ratio</i>	487.79 ***			

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

Figuur 3 Schematische voorstelling van de significante interacties uit het onderzoeksmodel

Vrouwen werken meer indien hun partner midden- of hoogopgeleid is. Qua arbeidssituatie gaan vrouwen met een –vooral deeltijds, maar ook voltijds- werkende partner zelf ook vaker deeltijds of voltijds werken. De vrouwen met een deeltijds werkende mannelijke partner vormen echter wel een kleine minderheid in de steekproef (4.9%) (zie Tabel 1). In tegenstelling tot wat we zien in de schematische voorstelling in Figuur 1, lopen de hoofdeffekten van het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de partner in positieve zin.

Het persoonlijk beschikbaar inkomen van de partner blijkt wel significant negatief samen te hangen met de vrouwelijke arbeidsparticipatie. Dit is zoals we verwachtten volgens de economische behoeftehypothese. Hoe meer de mannelijke partner verdient, des te groter is de kans dat een vrouw niet werkt. We vinden dus met betrekking tot het financieel ka-

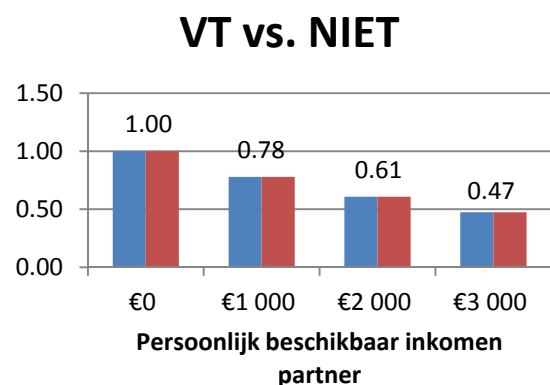
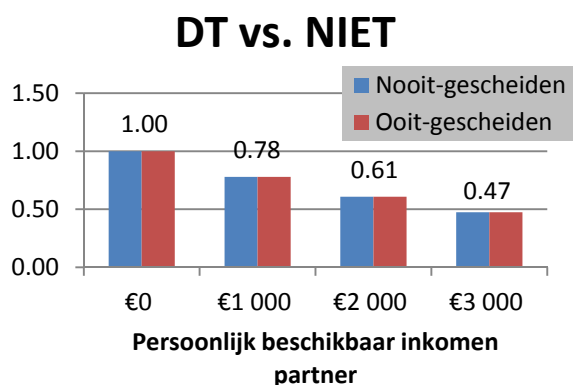
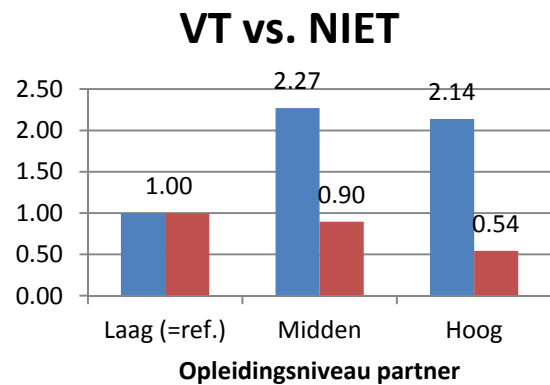
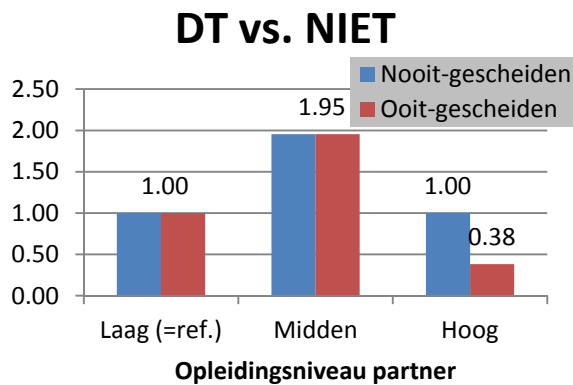
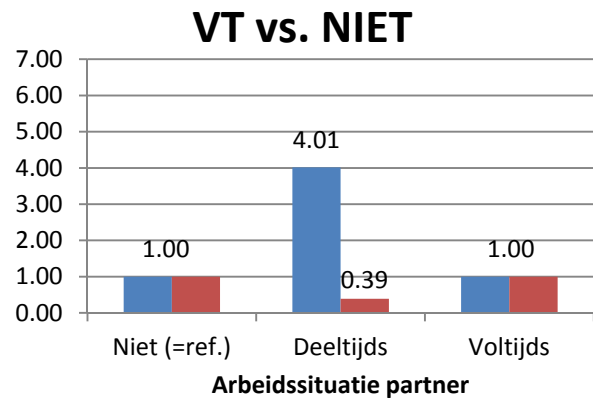
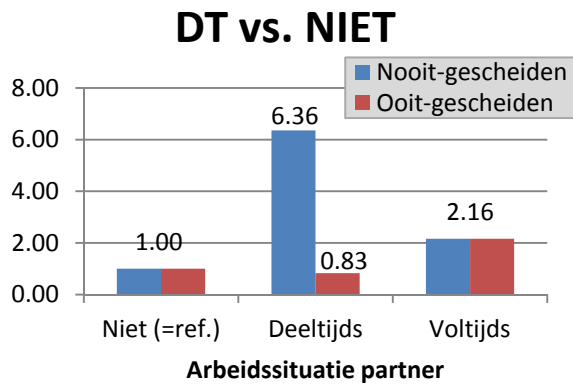
pitaal van de partner wel een negatief verband met de arbeidsparticipatie van vrouwen, zoals verwacht.

Er werd eveneens bijkomend getest of de arbeidstroeven van de partner niet vooral restrictief bleken voor de tewerkstelling van moeders met inwonende kinderen, maar dit bleek voor deze steekproef niet het geval te zijn.

4.3 INTERACTIES

We verwachten dat de arbeidstroeven van de partner vooral spelen bij de arbeidsparticipatie van vrouwen die nog steeds voor de eerste maal gehuwd zijn, en in mindere mate bij de vrouwen die ooit al een scheiding meemaakten. Hiervoor wordt gekeken naar interacties tussen de huwelijksstatus en bovenvermelde arbeidstroeven. In Figuur 3 worden de significante interacties schematisch weergegeven.

Figuur 4 Interactie tussen arbeidstroeven partner van de partner en huwelijksstatus, oddsratio's (n=1359)

Zoals reeds aangehaald, is het hoofdverband van de huwelijksstatus niet significant en zijn de hoofdverbanden van opleidingsniveau en arbeidssituatie van de partner positief. We vinden negatieve interacties bij vrouwen met een deeltijds werkende partner. Dit wil zeggen dat de ooit-gescheiden vrouwen met een deeltijds werkende partner minder vaak voltijds of deeltijds werken in vergelijking met nooit-gescheiden vrouwen met een deeltijds werkende partner. Ook bij vrouwen met een hoogopgeleide partner vinden we een negatieve interactie. Het positieve hoofdverband met opleidingsniveau van de partner wordt afgezwakt indien het gaat om vrouwen die ooit gescheiden zijn. Deze hoofdverbanden en interacties zijn tegengesteld, wat ondersteuning geeft aan het idee van een onafhankelijkheidseffect na scheiding, ook al lopen deze verbanden in een andere richting dan verwacht. Dit geldt eveneens voor de vrouwen met een deeltijds werkende partner.

Ook bij vrouwen met een hoogopgeleide partner vinden we een negatieve interactie. Het positieve hoofdverband met opleidingsniveau van de partner wordt afgezwakt indien het gaat om vrouwen die ooit gescheiden zijn. Deze hoofdverbanden en interacties zijn tegengesteld, wat ondersteuning geeft aan het idee van een onafhankelijkheidseffect na scheiding, ook al lopen deze verbanden in een andere richting dan verwacht. Dit geldt eveneens voor de vrouwen met een deeltijds werkende partner.

Merk op dat de interacties de tegengestelde hoofdverbanden in omvang overtreffen. Dit heeft als resultaat dat het netto-verband van

de arbeidstroeven van de partner bij gescheiden vrouwen niet langer positief, maar negatief is. Dezelfde arbeidstroeven van de partner houden positief verband met de arbeidssituatie van nooit-gescheiden vrouwen, maar negatief verband met de arbeidssituatie van ooit-gescheiden vrouwen. Of anders gezegd, vrouwen met een partner die hooggeschoold is of deeltijds werkt gaan zelf ook vaker méér werken indien het gaat over hun eerste huwelijkspartner. Vrouwen (met een partner met dezelfde arbeidstroeven) die ooit reeds een scheiding meemaakten gaan daarentegen vaker niet-werkend zijn. De oddsratio's worden visueel weergegeven in Figuur 4. Kortom, de arbeidstroeven van de mannelijke partner lijken de tewerkstelling van vrouwen eerder te bevorderen indien het om een eerste en intact huwelijk gaat, maar te ontmoedigen wanneer de vrouw reeds een scheiding meemaakte.

Wanneer we kijken naar de interactie tussen huwelijksstatus en het persoonlijk beschikbaar inkomen van de partner, vinden we geen significant verband. Er kan dus niet met zekerheid gesteld worden dat het financieel kapitaal van de partner tot een minder negatief partnereffect op het arbeidsaanbod van vrouwen leidt, wanneer deze vrouwen gescheiden zijn.

5 DISCUSSIE

In dit onderzoek stond de vraag in hoeverre de tewerkstelling van vrouwen afhankelijk is van de arbeidstroeven van hun (mannelijke) partner centraal. We waren hiervoor voornamelijk geïnteresseerd in het op economische principes gestoelde argument dat de arbeidstroe-

ven van de ene partner een restrictief effect hebben op de arbeidsparticipatie van de andere partner. Eerder onderzoek met betrekking tot deze hypothese leidde vaak tot gemengde conclusies. We testten deze hypothese door de invloed van het opleidingsniveau, de arbeidssituatie en het inkomen van de partner op de arbeidssituatie van vrouwen, opgedeeld in drie klassen, te schatten. De onderzoeksvraag werd uitgebreid met de verwachting dat bij gescheiden vrouwen dergelijke partnereffecten in mindere mate van belang zijn voor hun arbeidsparticipatie.

Als algemene conclusie kunnen we stellen dat er enkel negatieve associaties konden vastgesteld worden tussen het inkomen van de partner en de arbeidsparticipatie van de vrouw. Met betrekking tot de financiële middelen van de partner blijkt voor het eerste aspect van de onderzoeksvraag wel bevestiging te vinden. Daarbij was echter geen verschil merkbaar tussen vrouwen die ooit een scheiding meemaakten en vrouwen die nog steeds voor de eerste maal gehuwd zijn. Met betrekking tot het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de partner als arbeidstroeven, waren de resultaten van de analyse verrassend. We vonden voor deze twee troeven immers positieve associaties met de tewerkstelling van vrouwen. Deze positieve associaties waren wel belangrijker voor gescheiden vrouwen die nog alleen waren, zoals verwacht werd. Voor vrouwen met partner die ooit gescheiden waren, waren de associaties tussen hun arbeidssituatie en de arbeidssituatie en het opleidingsniveau van hun partner zelfs negatief, zoals we oorspronkelijk verwachtten.

Er wordt in de bespreking van de resultaten doelbewust gesproken over associaties en niet over effecten, zoals dat wel in de hypothesen gedaan werd. De gebruikte dataset laat niet toe om een gebeurtenissenanalyse uit te voeren door het ontbreken van longitudinale gegevens over de arbeidstroeven van nieuwe partners na het meemaken van een scheiding. Met de gepresenteerde analyses kan per definitie geen doorslaggevend bewijs gegeven worden met betrekking tot partnereffecten. De gevonden associaties kunnen mogelijk toegeschreven worden aan rechtstreekse partnereffecten, maar ook indirect aan de gevolgen van het partnerselectieproces. Daarom is het vinden van positieve associaties tussen het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de mannelijke partner enerzijds en de arbeidssituatie van de vrouwelijke partner anderzijds misschien toch niet zo verrassend. Eerder onderzoek toonde aan dat koppels vaak homogam zijn op vlak van arbeidsmarktstatus en dat dit voor een groot deel verklaard kan worden door een selectieve partnerkeuze, waarbij homogamie met betrekking tot het opleidingsniveau en de leeftijd een belangrijke rol spelen, en door gedeelde arbeidsmarktrestricties (Henkens, Kraaykamp, & Siegers, 1993; Verbakel, Luijkx, & de Graaf, 2008). De positieve associaties van de partners kunnen ook het gevolg zijn van positieve partnereffecten. Vanuit het idee van sociaal kapitaal kunnen hogere arbeidstroeven van een partner de arbeidsstatus van de andere partner stimuleren, bijvoorbeeld via zijn sociale netwerk, hulp bij arbeidsgerelateerde vraagstukken en informatieverschaffing rond vacatures. Hogere arbeidstroeven (vooral opleidingsniveau) kunnen ook een indicator

zijn van een stimulerend klimaat, met positievere attitudes ten opzichte van het nastreven van een carrière. Maar dergelijke partnereffecten bleken in vorig onderzoek enkel van toepassing te zijn op het niveau van iemands beroep, en niet op de arbeidsparticipatie zelf (Bernasco et al., 1998; Verbakel & de Graaf, 2008; Verbakel & de Graaf, 2009). Bijgevolg verwachten we dat de positieve associatie tussen het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de partner vooral te verklaren valt door het partnerselectieproces en gedeelde arbeidsmarktrestricties. Met het huidige dataset is het echter niet mogelijk om hier uitsluitend over te geven.

Het feit dat we bij gescheiden koppels negatieve associaties vonden tussen bepaalde arbeidstoeven van de mannelijke partner en de tewerkstelling van de vrouwelijke partner kan het gevolg zijn van een krappere nieuwe huwelijksmarkt met een minder homogame partnervorming als gevolg (Gelissen, 2004; A. R. Poortman & Lyngstad, 2007). We verwachten dat ooit-gescheiden vrouwen meer rekening houden met het risico op relatieontbinding en bijgevolg minder afhankelijk zijn van hun partner bij het bepalen van hun arbeidsaanbod. Door het werken met vrouwen uit intacte eerste huwelijken enerzijds en vrouwen uit ontbonden referentiehewelijken anderzijds, mogen we echter geen causale effecten van scheiding interpreteren. Het verschil tussen ooit- en nooit-gescheidenen met betrekking tot de arbeidstoeven van de partner kan immers het gevolg zijn van een selectiviteit op niet-gemeten kenmerken. Kortom, om een antwoord te kunnen geven op de geformuleerde onderzoeksvraag is de gebruikte

dataset slechts toereikend in een longitudinaal onderzoeksofzet. De onderzoeksvraag naar partnereffecten bij gescheiden vrouwen is maatschappelijk nochtans zeer relevant. Indien de arbeidsbeslissingen van vrouwen in koppels veranderen door het meemaken van een scheiding, kan dit – door de stijging in het aantal echtscheidingen – ook belangrijke gevolgen hebben voor het algemene arbeidsaanbod van Vlaamse vrouwen, zoals ook Bernasco (1994; 1998) op macro-niveau verwachtte.

Of het nu gaat om directe of indirecte effecten, we vinden negatieve associaties tussen bepaalde arbeidstoeven van partners en de arbeidsparticipatie van ooit-gescheiden vrouwen en positieve bij nooit-gescheiden vrouwen. Dit impliceert dat in huishoudens van nooit-gescheiden vrouwen ofwel veel ofwel net heel weinig arbeidstoeven gecumuleerd kunnen worden. Bij intacte huwelijken liggen de socio-economische posities van de huishoudens dus verder uit elkaar. Voor vrouwen met een nieuwe partner die een scheiding meemaakten is de arbeidssituatie vaker tegengesteld aan de arbeidstoeven van hun partner. Het arbeidsgedrag van partners blijkt dus heterogener te zijn binnen nieuwsamen-gestelde gezinnen, waardoor de cumul van hun arbeidstoeven ook meer gematigd is.

6 REFERENTIES

- Aughinbaugh, A. (2010). The effects of remarriage on women's labor supply. *Journal of Population Economics*, 23(4), 1151-1176.
- Becker, G. S. (1981). *A treatise on the family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Becker, G. S., Landes, E. M., & Michael, R. T. (1977). An economic analysis of marital instability. *The Journal of Political Economy*, 85(6), 1141-1187.
- Bernardi, F. (1999). Does the husband matter? Married women and employment in Italy. *European Sociological Review*, 15(3), 285-300.
- Bernasco, W. (1994). *Coupled careers: The effect of spouse's resources on success at work*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Bernasco, W., de Graaf, P. M., & Ultee, W. C. (1998). Coupled careers. Effects of spouse's resources on occupational attainment in the Netherlands. *European Sociological Review*, 14(1), 15-31.
- Blau, F. D., Ferber, M. A., & Winkler, A. E. (2006). *The economics of women, men, and work*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- Blossfeld, H.-P., & Drobnič, S. (2001). *Careers of couples in contemporary societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Cherlin, A. (1978). Remarriage as an incomplete institution. *American Journal of Sociology*, 84(3), 634-650.
- Corijn, M. (2001). Couples' careers in Flanders. In H.-P. Blossfeld & S. Drobnič (Eds.), *Careers of couples in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Delmotte, J., Herremans, W., & Booghmans, M. (2008). *Genderjaarboek 2008*. MV United: Mobiliteit op de arbeidsmarkt. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Dewilde, C., & Uunk, W. (2008). Remarriage as a way to overcome the financial consequences of divorce. A test of the economic need hypothesis for European women. *European Sociological Review*, 24(3), 393-407.
- Drobnič, S., & Blossfeld, H.-P. (2004). Career patterns over the life-course: gender, class and linked lives. In A. L. Kalleberg, S. L. Morgan, J. Myles & R. A. Rosenfeld (Eds.), *Inequality: Structures, dynamics and mechanisms. Essays in honor of Aage B. Sørensen*. Oxford: Elsevier Ltd.
- Furstenberg, F. F., & Spanier, G. B. (1984). The risk of dissolution in remarriage: An examination of Cherlin's hypothesis of incomplete institutionalization. *Family Relations*, 33(3), 433-441.
- Gabadinho, A., Ritschard, G., Müller, N. S., & Studer, M. (2011). Analyzing and visualizing state sequences in R with TraMineR. *Journal of Statistical Software*, 40(4), 1-37.
- Gabadinho, A., Ritschard, G., Studer, M., & Müller, N. S. (2011). *Mining sequence data in R with the TraMineR package: A user's guide*. University of Geneva.

- Gelissen, J. (2004). Assortative mating after divorce: a test of two competing hypotheses using marginal models. *Social Science Research*, 33(3), 361-384.
- Ghysels, J. (2000). The impact of cohabitation and divorce on partners' labour force participation: comparing Britain to Flanders ISER Working papers. Colchester: University of Essex (ISER).
- Ghysels, J. (2003). The work and care game: An empirical analysis of household decision making in the European Union. Doctoraats-thesis, Universiteit Antwerpen, Antwerpen.
- Hendrickx, J., Bernasco, W., & De Graaf, P. M. (2001). Couples' labour-market participation in the Netherlands. In H.-P. Blossfeld & S. Drobnič (Eds.), *Careers of couples in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Henkens, K., Kraaykamp, G., & Siegers, J. (1993). Married couples and their labour market status. A study of the relationship between the labour market status of partners. *European Sociological Review*, 9(1), 67-78.
- Johnson, W. R., & Skinner, J. (1986). Labor supply and marital separation. *The American Economic Review*, 76(3), 455-469.
- Martin, T. C., & Bumpass, L. L. (1989). Recent trends in marital disruption. *Demography*, 26(1), 37-51.
- Marx, I. (2009). Belgium. The quest for sustainability, legitimacy and a way out of 'welfare without work'. In K. Schubert, S. Hegelich & U. Bazant (Eds.), *The handbook of European welfare systems*. New York: Routledge.
- Mortelmans, D., & Pasteels, I. (2011). Scheiding in Vlaanderen: ontstaan en inhoud van de multi-actorstudie naar relatiebreuken in Vlaanderen. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D., Snoeckx, L., & Raeymaeckers, P. (2009). Belgium: economic hardship despite elaborate childcare and leave time programmes. In H.-J. Andreß & D. Hummelsheim (Eds.), *When marriage ends. Economic and social consequences of partnership dissolution* (pp. 78-97). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Pasteels, I., Mortelmans, D., & Van Bavel, J. (2011). Steekproef en dataverzameling. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Poortman, A.-R. (2005). Women's work and divorce: a matter of anticipation? A research note. *European Sociological Review*, 21(3), 301-309.
- Poortman, A. R., & Lyngstad, T. H. (2007). Dissolution risks in first and higher order marital and cohabiting unions. *Social Science Research*, 36(4), 1431-1446.
- Sen, B. (2000). How important is anticipation of divorce in married women's labor supply decisions? An intercohort comparison us-

ing NLS data. *Economic Letters*, 67(2), 209-216.

Steiber, N., & Haas, B. (2012). Advances in explaining women's employment patterns. *Socio-Economic Review*, 10(2), 343-367.

Studer, M., Gabadinho, A., & Müller, N. S. (s.d.). Distances (dissimilarities) between sequences. Documentation for package 'TraMineR' version 1.8-5, from <http://127.0.0.1:24505/library/TraMineR/html/seqdist.html>

Verbakel, E. (2010). Partner's resources and adjusting working hours in the Netherlands: Differences over time, between levels of human capital and over the family cycle. *Journal of Family Issues*, 31(10), 1324-1362.

Verbakel, E., & de Graaf, P. M. (2008). Resources of the partner: Support or restriction in the occupational career? Developments in the Netherlands between 1940 and 2003. *European Sociological Review*, 24(1), 81-95.

Verbakel, E., & de Graaf, P. M. (2009). Partner effects on labour market participation and job level: opposing mechanisms. *Work Employment and Society*, 23(4), 635-654. doi: 10.1177/0950017009344909

Verbakel, E., Luijkx, R., & de Graaf, P. M. (2008). The association between husbands' and wives' labor market positions in the Netherlands. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26(3), 257-276.

7 APPENDIX

Loopbaansequenties kunnen op basis van hun onderlinge afstand geclusterd worden in verschillende types. Hiervoor berekenen we de “optimal matching” (OM) afstand, dit is de minimale kost die nodig is om de arbeidssequentie van één respondent om te vormen tot de arbeidssequentie van een andere respondent. Er zijn hiervoor twee bewerkingen mogelijk: indel (“insertion and deletion”) - het verwijderen of toevoegen van een element aan de sequentie-, en substitutie -het vervangen van een element. Aan beide bewerkingen wordt een kost toegekend, op basis waarvan men een kostenmatrix kan opstellen. Deze matrix geeft voor elk individu weer hoeveel het kost om de arbeidssequentie om te vormen tot de sequenties van alle overige respondenten. Voor indel wordt een constante kost toegekend, die 1 bedraagt. Aan substitutie wordt een kost van 2 toegekend, zodat de kost van een substitutie overeenkomt met de kost van het verwijderen plus de kost van het toevoegen van een element. Op basis van deze berekende afstandsmatrix worden de arbeidstrajecten in clusters ingedeeld, aan de hand van het hiërarchische Ward-algoritme. Hierbij worden telkens de twee meest nabije groepen verenigd zodat de discrepantie binnen elke cluster geminimaliseerd wordt. Vermits niet elke arbeidssequentie even lang is, worden de optimal matching afstanden genormaliseerd door ze te delen door de lengte van de langste sequentie (normalisering volgens Abbott) (Gabadinho, Ritschard, Müller, et al., 2011; Gabadinho, Ritschard, Studer, et al., 2011; Studer et al., s.d.). Uit de analyses kunnen drie clusters onderscheiden worden: vrouwen die eerder een voltijdse loopbaan hadden voor de huidige relatie, vrouwen die eerder een deeltijdse loopbaan hadden, of vrouwen waarbij de loopbaan gekenmerkt wordt door perioden waarin ze niet-werkend waren.

ENGLISH ABSTRACT

This article is about the influence of partners on women's labour supply. Based on economic principles, we expect women's labour supply to be negatively influenced by their partner's labour market resources. In the current article, this association is analysed in a divorce context. We expect the labour supply of never-divorced women to be more negatively affected by the labour market resources of their partners than the labour supply of repartnered women who experienced a divorce. Put differently, we expect the labour supply of ever-divorced women to be less dependent upon their partner's labour market resources. We determine some associations with data from Divorce in Flanders (DiF). Next to differences in partner effects, these associations can also be attributed to differences in the partner selection process between never-divorced and ever-divorced women. We find that women with a high-income partner tend to work less often, regardless of having experienced a divorce. If their partner works more or has a higher educational level, never-divorced women tend to work more often themselves. Ever-divorced women, on the other hand, tend to work less often if their new partner works more or is higher educated.

Keywords: partner effect, female labour supply, divorce, independence effect